

KATECHEZA DOROSŁYCH. BUDOWANIE RELACJI CZY POGŁĘBIANIE WIEDZY?

Rzeczywistość związana z katechezą osób dorosłych stanowi we współczesnym Kościele w Polsce sytuację złożoną. Z jednej strony dokumenty Kościoła zachęcają, aby traktować katechezę dorosłych jako „najznakomitszą formę katechezy”¹, z drugiej natomiast praktyka życia codziennego wskazuje, że jest to najrzadsza forma katechezy. Próba zmiany tej sytuacji wydaje się być jednym z głównych wyzwań duszpasterskich i katechetycznych. Zwłaszcza, że nauczanie II Soboru Watykańskiego oraz posoborowa refleksja teologiczna zachęcają do dojrzałej katechezy osób dorosłych².

Dyrektorium ogólne o katechizacji stwierdza, że „ostatecznym celem katechezy jest doprowadzić kogoś nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, a nawet głębokiej z Nim zażyłości”³. Ten sam cel w innym dokumencie jest zdefiniowany jako „dążenie do podwójnego celu: doprowadzić do dojrzałości wiary już zrodzoną w duszy i ukształtować prawdziwego ucznia Chrystusa przez pogłębione i bardziej uporządkowane poznanie Osoby i nauki Chrystusa naszego Pana”⁴. Można zatem uznać, że celem katechezy jest prowadzenie do dojrzałej wiary. W przypadku osób dorosłych można nawet stwierdzić, że celem może być droga do dojrzewania wiary⁵. Zadaniem katechezy jest zatem troska o różne aspekty wiary⁶. Katecheza będąc integralną formacją chrześcijańską dotyczy wszystkich elementów życia chrześcijańskiego. Troska o wiary oznacza troskę o to, aby wiara była znana, celebrowana, przeżywana i wyrażana w modlitwie⁷.

Katecheza, która ma rozwijać poznanie wiary powinna zatroszczyć się o kompleksowy dynamizm życia chrześcijańskiego. Odnosząc się do *Dyrektorium ogólnego*

¹ CT 43.

² Por. KL 64; DB 14; DM 14; E. Alberich, *Adulti catechesi*, Torino 1993.

³ DOK 80; por. CT 5; KKK 426; AG 14.

⁴ CT 19.

⁵ Por. D. Kurzydło, *Koncepcja katechezy dorosłych we współczesnych dokumentach Kościoła*, Kraków 2003, s. 97.

⁶ Por. DOK 84.

⁷ Por. tamże; R. Chałupniak, *Jaka katecheza dla dorosłych?*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 96-112.

o katechizacji można stwierdzić, że „ten, kto spotkał Chrystusa, pragnie poznać Go możliwie najbardziej, jak również pragnie poznać zamysł Ojca, który Go posłał”⁸. Troska o pogłębianie wiary może być zatem postrzegana dwupłaszczyznowo: jako poznanie treści wiary (*fides quae*) oraz jako przyłgnięcie do wiary (*fides qua*)⁹. Znajduje to swoje uzasadnienie w fakcie, że już w porządku „ludzkiem miłość do osoby prowadzi do chęci poznania jej coraz bardziej. Katecheza powinna więc prowadzić do stopniowego uchwycenia (zrozumienia) całej prawdy o planie Bożym, wprowadzając uczniów Jezusa Chrystusa do poznania Tradycji i Pisma Świętego”¹⁰.

Reasumując powyższe założenia można stwierdzić, że katecheza osób dorosłych ma prowadzić do pogłębiania ich wiary. Dzieje się to na płaszczyźnie troski o wiarę przeżywaną intelektualnie oraz na płaszczyźnie troski o wiarę postrzeganą, jako relacja i bliska więź z Bogiem. Przyjmując powyższe założenie należy sformułować cel niniejszego artykułu. Celem ogólnym jest refleksja i poszukiwanie w zakresie teologii, które doprowadzi do uzyskania odpowiedzi na pytanie postawione w tytule: czy współczesnemu człowiekowi dorosłemu na drodze katechizacji potrzeba więcej troski o relację, czy o wiedzę? Cel ten zostanie zrealizowany poprzez analizy poszczególnych zagadnień: podstawy teologiczne katechezy osób dorosłych, troska o rozwój współczesnego człowieka dorosłego, katechetyczna troska o wiarę. W ostatniej części, nadzieją autora jest odnalezienie odpowiedzi na pytanie postawione w tytule.

Podstawy teologiczne

Szukając podstaw i natury katechezy dorosłych należy sobie uświadomić, że owa forma posługiwania katechetycznego rodzi się wraz z powstaniem Kościoła. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa katecheza była skierowana praktycznie wyłącznie do osób dorosłych. Było to widoczne szczególnie w kontekście katechumenatu, który w pierwszych wiekach był dominującą formą dojścia do wiary. Wiek XVI i odrodzenie katechetyczne, które było owocem reformy trydenckiej, przyniosły kolejne impulsy do umocnienia katechezy dorosłych. Jednak epoka oświecenia i sekularyzacja edukacji religijnej doprowadziły do przesunięcia akcentów w posłudze katechetycznej na dzieci i młodzież. Swoisty zwrot przynosi reforma II Soboru Watykańskiego, która chce nie tylko dowartościować katechezę dorosłych, ale również promować model katechezy dojrzałej, która odpowiedzialnie konfrontuje wymagania, kulturę i pytania religijne ludzi dorosłych¹¹.

⁸ DOK 85.

⁹ Por. tamże; por. E. Ozorowski, *Fides qua – fides quae*, „Roczniki Teologii Katolickiej” 8 (2009), s. 41.

¹⁰ DOK 85.

¹¹ Por. E. Alberich, *Katecheza dorosłych*, w: *Słownik katechetyczny*, red. J. Gevaert, Warszawa 2007, s. 411-412.

Fundamentalny punkt odniesienia w refleksji posoborowej wyznacza Jan Paweł II w adhortacji *Catechesi tradendae*. Osoby dorosłe podejmując różne zadania są powołane i uzdolnione do życia według Orędzia Chrześcijańskiego w pełni¹². Czymś oczywistym jest, że większa część rzeczywistości i codziennego życia w świecie i kreowania wizji przyszłości dotyczy zadań osób dorosłych. Dlatego też papież stawia postulat, aby wiara osób dorosłych była „stale oświecana, wzmacniana i odnawiana, aby przeniknęła całą działalność doczesną, za którą są odpowiedzialni”¹³.

Katecheza, zapoczątkowana w wieku dziecięcym i kontynuowana w młodzieżowym, nie powinna kończyć się wraz ze zdaniem egzaminu maturalnego. Czymś właściwym i pożądanym, niestety równie czymś rzadkim w polskiej praktyce, jest potrzeba kontynuowania katechezy w wieku dorosłym. Zatem, aby katecheza była skuteczna, powinna być ciągła oraz powinna bazować na owocach dobrze przeżytej ewangelizacji¹⁴. Cały trud wielu lat katechezy często okazuje się daremny, gdyż zatrzymuje się na progu dorosłego życia i dorosłej osobowości. Wydaje się czymś sensownym, że jedynie w odniesieniu do dojrzałej osobowości człowieka dorosłego, można mówić o osiągnięciu ostatecznego celu katechezy¹⁵.

Pamiętając, że pierwszym czy specyficznym celem katechezy dorosłych jest formacja religijna¹⁶, należy również pamiętać, że ma się ona dokonywać na podbudowie ogólnego rozwoju człowieka. Gdybyśmy bowiem określali katechezę dorosłych tylko w kategoriach celów ściśle religijnych, można wtedy zatracić rozumienie „wiary jako wartości niosącej określoną koncepcję życia i posiadającej wpływ na szeroko rozumiane życie społeczne”¹⁷.

Troszcząc się zatem o ukazanie teologicznych podstaw katechezy dorosłych należy sięgnąć również do argumentacji pedagogicznej. Natura katechezy dorosłych zostanie właściwie zrozumiana i zdefiniowana „wówczas, gdy dorosły pojawi się w niej jako podmiot w rozwoju, który to rozwój jest w dodatku procesem złożonym i posiadającym własną charakterystykę”¹⁸. Jedynie osoba dorosła, która podejmuje w pełni odpowiedzialność, za własne decyzje, może w pełni kroczyć drogą wiary, może w pełni podejmować decyzje związane z rozwojem wiary własnym i innych¹⁹.

Wszystkie osoby dorosłe tworzące wspólnotę Kościoła mają prawo, a zarazem i obowiązek troski o własną wiarę; w konsekwencji są zobowiązane do uczestnic-

¹² Por. CT 43.

¹³ Por. tamże.

¹⁴ Por. DOK 5; CT 43; K. Misiaszek, *Dorosły w procesie ewangelizacji i katechezy*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 115-139.

¹⁵ Por. DOK 30-35.

¹⁶ Por. tamże 59.

¹⁷ K. Misiaszek, *Dorosły w „dojrzałej” wspólnocie Kościoła ku koncepcji katechezy dorosłych*, w: https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/km_katechezad_dojrza.html(5.05.2018).

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Por. DM 37; KKK 24; EN 45, 70, 73; CT 70; ChL 15, 23, 44; DOK 160-162, 211; RM 37.

twą w katechezie²⁰. Międzynarodowa Rada do spraw Katechezy odnosząc się do tej zasady stwierdza, że „te prawa i obowiązki mają swoje najgłębsze źródło nie tyle w służbie, do której wypełnienia jest powołany każdy dorosły chrześcijanin, ile w *ziarnie* wiary, która jest w człowieku i którą ma on rozwijać wraz z wiekiem i nabywanym stopniem odpowiedzialności: „Gdy byłem dzieckiem, mówiłem jak dziecko, czułem jak dziecko, myślałem jak dziecko. Kiedy zaś stałem się mężem, wyzyłem się tego, co dziecięce (1Kor13,11)”²¹. Osoba dorosła jest powołana do realizacji swoich chrześcijańskich obowiązków wobec bliźnich, które wypływają z mocy chrztu i innych sakramentów. Realizacja tych zadań będzie możliwa tylko wówczas, gdy człowiek osiągnie dojrzałość osobistą i poprzez katechezę będzie dążył do dojrzałości w swojej wierze²².

Wydaje się, że celem katechezy osób dorosłych powinno być doprowadzenie ich do świadomego przeżywania swojej wiary. Powinno to być jak najdalsze od tego, aby dawać gotowe schematy postaw i zachowań. Powinno się raczej dążyć do sytuacji, w której osoba dorosła przeżywając konkretne sytuacje egzystencjalne, samodzielnie w świetle swojej wiary, potrafi odnaleźć właściwe rozwiązanie. Jest to założenie trudne do realizacji. Wydaje się, że jedynie katecheza osadzona w mocnych ramach kerygmatycznych (katecheza ewangelizacyjna) w połączeniu z dobrze rozumianą otwartością na świat (przestrzeń kultury), może podołać temu zadaniu²³.

A zatem cel ostateczny katechezy, czyli „pokazanie, kim jest Jezus Chrystus, czym jest Jego życie i Jego posługa oraz przedstawienie wiary chrześcijańskiej jako pójścia za Jego Osobą”²⁴ może być w pełni właściwie realizowany jedynie w przypadku osób dorosłych. Dojrzała osobowość dorosłych wydaje się być solidnym fundamentem do pogłębiania wiary, umacniania przeżyć liturgicznych, życia sakramentalnego, formacji moralnej oraz świadomego włączania się w posługę na rzecz wspólnoty Kościoła²⁵.

Podsumowaniem elementów konstytutywnych dla katechezy dorosłych może być definicja podana przez ks. Kazimierza Misiaszka, który odwołując się do prac Międzynarodowej Rady do spraw Katechezy stwierdza, że owa posługa „jest pierwszym, podstawowym, integralnym i systematycznym pogłębianiem otrzymanej na

²⁰ Por. CT 35-45; KPK 217, 774nn; ChL 34.

²¹ Międzynarodowa Rada do spraw Katechezy, *Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej* nr 21, w: [https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/katech_dorosl_czesc2.html\(1.05.2018\)](https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/katech_dorosl_czesc2.html(1.05.2018))

²² Por. tamże.

²³ Por. DOK 194; E. Alberich, *Adulti e catechesi*, Leuman2004, s.37-39; R. Buchta, *Katecheza dorosłych jako szansa urzeczywistnienia się dialogu Kościoła z światem*, „Forum Teologiczne” 11 (2010), s. 145-158; T. Nosek, *Duszpasterskie aspekty katechezy dorosłych w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, „Katecheta” 50 (2006) 1, s. 14-18.

²⁴ DOK 41; por. CT 5; KKK 520.

²⁵ Por. DOK 84-85; A. Kiciński, *Dorosły jako podmiot Katechezy*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 141-158.

chrzcie świętym wiary, której rozwój dokonuje się w ciągu całego życia osoby, w perspektywie osiągnięcia pełnej dojrzałości w Chrystusie”²⁶.

Troska o rozwój człowieka

Pośród głównych zadań wynikających z natury katechezy dorosłych należy wymienić: formację i troska o dojrzewanie życia w Duchu Chrystusa zmartwychwstałego, wychowywanie do właściwej oceny zmian społeczno-kulturowych naszego społeczeństwa w świetle wiary, wyjaśnianie dzisiejszych problemów religijnych i moralnych, wyjaśnianie relacji, jakie zachodzą między działaniem doczesnym i działaniem eklezjalnym, rozwijanie racjonalnych podstaw wiary, formowanie do przyjęcia odpowiedzialności w misji Kościoła i do umiejętności dawania świadectwa chrześcijańskiego w społeczeństwie²⁷. Te wszystkie zadania prowadzą do rozwoju człowieka w różnych wymiarach²⁸.

Integralna wizja rozwoju człowieka zakłada przekraczanie ziemskiej egzystencji oraz prowadzi do poszukiwania szczęścia w relacji z Bogiem²⁹. Zgodnie z zamysłem Boga każdy człowiek jest wezwany do rozwoju. W ten sposób człowiek realizuje swoje powołanie³⁰. Podkreśla to papież Benedykt XVI, twierdząc, że rozwój jest ściśle związany życiem duchowym człowieka i niemożliwy jest pełen rozwój bez wzrostu duchowego i moralnego osób³¹.

Katecheza w swoim działaniu zakłada rozwój człowieka i jego wiary³². Zgodnie z zasadą teologiczną, która mówi, że łaska współpracuje z naturą, należy troszczyć się o rozwój obu tych rzeczywistości w człowieku. Dzięki katechezie osoba dorosła kroczy drogą wiary rozpoznając kolejne wydarzenia swojego życia w świetle *historii zbawienia*. Dorosły jako człowiek o dojrzałej osobowości bazując na swoich emocjach, uczuciach, zmysłach i poznaniu dzięki prowadzeniu katechetycznemu może odkrywać sens życia prowadzący ku Bogu. Jak pisze Jan Paweł II: Boży plan zbawienia „objawia się każdemu z nas w miarę rozwoju historii jego życia i tworzących go wydarzeń, a więc stopniowo: w pewnym sensie z dnia na dzień”³³.

²⁶ K. Misiaszek, *Katecheza dorosłych i rodzinna*, w: *Katechetyka szczegółowa*, red. J. Stala, Tarnów 2003, s. 231.

²⁷ Por. DOK 175; R. Murawski, *Teologiczne podstawy katechezy dorosłych*, AK 71 (1979), s. 186-187.

²⁸ Por. DOK 18.

²⁹ Por. M. Doldi, *Postęp jak fakt duchowy według encykliki „Caritas In veritate”*, „Społeczeństwo” 19 (2009) 6, s. 775.

³⁰ Por. *Populorum progressio* 34; *Caritas in veritate* 16.

³¹ Por. tamże 76.

³² Por. DOK 30.

³³ CHL 58.

Sprostanie wyzwaniom życia wymaga odpowiedniego poziomu dojrzałości, na którą składa się m.in.: stan dobrego samopoczucia fizycznego i psychicznego, właściwie ukształtowany system wartości, realistyczne pojęcia własnej osoby, realistyczne ocenianie zdolności, pragnienie realizacji marzeń i ideałów, planowanie, umiejętne radzenie sobie z problemami życiowymi. Rozwój biologiczny, społeczny i poznawczy gwarantują człowiekowi właściwe funkcjonowanie w otaczającym go świecie. Wydaje się jednak, że dopiero wrażliwość na wartości nadprzyrodzone, prowadzi do pełnego rozwoju osobowościowego i pomaga odkryć człowiekowi ostateczny sens życia i działania³⁴.

Katecheza troszcząc się o wiarę osób dorosłych troszczy się jednocześnie o wizję natury Boga i Jego odniesienia do świata. Katecheza pomaga również w tworzeniu wizji człowieka i wskazuje na jego godność i wyjątkowe znaczenie. Ks. Janusz Mariański podkreśla, że człowiek, który jest otwarty na Transcendencję ma większą zdolność przekraczania niższych sfer życia biologicznego i osiągania wyższych funkcji psychicznych i duchowych. Właściwie przeżywana relacja z Bogiem nadaje sens życiu człowieka, podkreśla celowość istnienia oraz broni jednostkę przed absurdem³⁵.

Troska o wiarę w katechezie jest przedstawiona jako swoista droga. To dynamiczny rozwój człowieka we wszystkich wymiarach, a zwłaszcza religijnym. Pozwala to „osobom dorosłym stawać się dzięki katechezie uczestnikami *pełni życia*. Dopiero dzięki tej formacji, która kształtuje ich żywe więzi z Bogiem oraz wspólnotą chrześcijańską, mogą zdobywać najgłębsze i najpełniejsze rozumienie swojej osobistej sytuacji”³⁶. Takie rozumienie celu katechezy pozwala Kościołowi na patrzenie z nadzieją na rozwój. Należy jednak pamiętać, że „dojrzała wiara stanowi jednak tego rodzaju ideał, którego osiągnięcie zależy od przyjęcia całościowej wizji człowieka. Dlatego rozwój wiary należy widzieć w kategoriach dojrzewania całej osoby ludzkiej, a nie tylko dojrzewania religijnego: pełnego życia naturalnego, w którym wartości religijne z jednej strony uzupełniają pełną wizję człowieka, z drugiej wyznaczają nową perspektywę sensu i życia”³⁷. Tak przyjęta koncepcja integralnego rozwoju człowieka prowadzi w precyzyjnym kierunku troski o rozwój wiary.

Troska o wiarę

Jan Paweł II nauczał, że „człowiek nie jest stworzony, by żyć samotnie. Rodzi się i dorasta w rodzinie, aby później włączyć się swoją pracą w życie społeczne. Od dnia narodzin jest zatem włączony w różne tradycje, przejmując od nich nie tylko języki formację kulturową, ale także liczne prawdy, w które wierzy niejako instynktownie (...)”

³⁴ Por. DOK 20; VD 74.

³⁵ Por. J. Mariański, *Sens życia. Wartości. Religia. Studium socjologiczne*, Lublin 2013.

³⁶ D. Kurzydło, *Miejsce katechezy dorosłych w nowej ewangelizacji*, „Studia Katechetyczne” 10 (2014), s. 130.

³⁷ Tamże, s. 131.

Człowiek, istota szukająca prawdy, jest więc także tym, którego życie opiera się na wierze³⁸. Jan Paweł II wyraźnie wskazuje, że wiara jest konstytutywnym elementem życia człowieka³⁹. Stąd też zadaniem katechezy jest nieustanne pobudzenie ludzi do wiary⁴⁰.

W katechetycznym podejściu do dorosłych należy pamiętać, że ich podejście do wiary zakłada przestrzeń „pokochania” i przestrzeń „zrozumienia” Boga⁴¹. Można odnieść się w tym monecie do stwierdzenia Jana Pawła II, który pokazuje, że wiara z jednej strony jest nie doskonałą formą wiedzy, którą należy stopniowo udoskonalać „zdobywając osobiście dowody na jej potwierdzenie; z drugiej zaś wiara w porównaniu ze zwykłym poznaniem opartym na oczywistych dowodach jawi się często jako rzeczywistość bogatsza o pewien ludzki wymiar, wiąże się bowiem z relacją międzyosobową i angażuje nie tylko osobiste zdolności poznawcze, ale także głębiej zakorzoną zdolność zawierzenia innym ludziom, nawiązania z nimi trwalszej i ściślejszej relacji”⁴². Analiza filozoficzna i teologiczna tego zagadnienia wyróżnia wiarę w aspekcie przedmiotowym i podmiotowym, czyli treść wiary (*fides quae creditur*) oraz akt wiary (*fides qua creditur*)⁴³.

Takie ujęcie wiary rodzi pewne pytanie na gruncie katechezy osób dorosłych. Podejmując realizację tej posługi można zastanawiać się, czy przy katechizowaniu osób dorosłych bardziej należy zwrócić uwagę na kształtowanie poznania rozumowego treści wiary, czy bardziej należy skupić się na elemencie przyłgnięcia w wierze? Używając innych słów można zapytać, czy bardziej należy troszczyć się o wiedzę czy o relację?

Współczesny człowiek dorosły wydaje się być dość mocno osadzony w racjonalnym podejściu do wiary. A jednocześnie wiadomo, że osłabienie w katechezie elementów celebratywnych, przeżyciowych, czy nawet emocjonalnych, może doprowadzić do czystej doktryny.

Argumentum ad fides quae creditur

Już święty Tomasz z Akwinu nauczał, że wiara jest aktem rozumu, który jest przekonany o prawdzie Bożej z nakazu woli, poruszonej łaską przez Boga⁴⁴. Warto

³⁸ FeR 31.

³⁹ Por. M. Bała, *Człowiek istotą wierzącą w świetle encykliki „Fides et ratio” Jana Pawła II*, w: <http://www.fidesetratio.org.pl/files/plikipdf/bala5.pdf>(1.05.2018).

⁴⁰ Por. DOK 25; M. Tatar, *Komunikacyjno-komunijny wymiar wiary w rozwoju duchowym człowieka*, „Collectanea Theologica” 83 (2013) 1, s. 111-128.

⁴¹ Por. DOK 85.

⁴² FeR 32.

⁴³ Por. A. Zuberbier, *Wiara*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998, s. 629-634; M. Buber, *Dwa typy wiary*, Warszawa 1995.

⁴⁴ *Katechizm Kościoła Katolickiego* stwierdza: „W wierze rozum i wola człowieka współdziałają z łaską Bożą: *Credere est actus intellectus assenti entisveritati divinae eximperiovo luntatisa Deo motae per gratiam* – Wiara jest aktem rozumu, przekonanego o prawdzie Bożej z nakazu woli, poruszonej łaską przez Boga” (KKK 155).

zwrócić uwagę, że św. Tomasz w swojej definicji nie używa słowa „fides” lecz słowa „credere”, co można tłumaczyć jako wierzyć, wierzenie, akt wiary; w domyśle – rozumowy akt wiary, jako efekt funkcjonowania rozumu. Wiara jest zatem aktem całego człowieka. Angażują się rozum i wola, niekiedy także uczucia. Jednak w swej istocie akt wiary jest aktem rozumu i woli, a nie uczucia⁴⁵.

Już sam przykład życia św. Tomasza z Akwinu, jego nauczania i wiary, jest dowodem na rozumowe podejście do poznania Boga. Jako teolog budował on swoją wiedzę o tym, co zostało dane w Objawieniu przy pomocy przyrodzonego rozumu⁴⁶. Jak podkreśla *Katechizm Kościoła Katolickiego*: wiara szuka rozumienia⁴⁷. Czymś charakterystycznym dla wiary świadomie przeżywanej, a o taką wiarę chodzi w katechezie dorosłych, jest fakt, że wierzący pragnie lepszego poznania Tego, komu powierzył swoje życie. Dąży do lepszego zrozumienia tego, co Bóg objawił. W konsekwencji głębsze poznanie będzie domagać się większej wiary, coraz bardziej przenikniętej miłością⁴⁸.

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji wychodzi niejako naprzeciw tej tomistycznej zasadzie. Mówiąc o katechezie dorosłych, wymienia jej szczególne zadania i zaleca, aby rozwijać racjonalne podstawy wiary. Dokument argumentując to zalecenie stwierdza, że „poprawne zrozumienie wiary i prawd podanych do wierzenia jest zgodne z wymaganiami rozumu ludzkiego, a Ewangelia jest zawsze aktualna i bliska. Konieczne jest więc skuteczne rozwijanie duszpasterstwa myśli i kultury chrześcijańskiej. Pozwoli to przezwyciężyć pewne formy integryzmu i fundamentalizmu, jak również arbitralnej i subiektywnej interpretacji”⁴⁹.

To zalecenie wydaje się być uzasadnione, gdyż współczesny człowiek, żyjący w świecie różnorodnych wytworów kultury często spostrzega świat w kategoriach materialnych, naukowych i czysto empirycznych⁵⁰. Katecheza osób dorosłych powinna zatem obejmować „poważne studium nauki chrześcijańskiej”⁵¹, a zarazem stanowić poważną formację religijną otwartą na wszystkie elementy życia we współczesnym świecie.

Dyrektorium w ramach troski o rozwój wiedzy o Bogu i wierze, zwraca uwagę na potrzebę pogłębienia pewnych treści. Chodzi o pewne „braki doktrynalne odnośnie do prawdy o Bogu i człowieku, o grzechu, łasce i rzeczach ostatecznych”⁵².

⁴⁵ Por. B. Dembowski, *Wychowanie do wiary rozumnej w świetle nauczania Jana Pawła II*, w: [https://diecezja.waw.pl/210\(1.05,2018\)](https://diecezja.waw.pl/210(1.05,2018)); J. Piątek, *Wiara w relacji do rozumu w myśli św. Tomasza z Akwinu*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 11 (2012), s. 133-144.

⁴⁶ Por. E. Gilson, *Tomizm*, Warszawa 1960, s. 20-22; R. Heinzmann, *Filozofia Średniowiecza*, Kęty 1999, s. 198-199.

⁴⁷ Por. KKK 158.

⁴⁸ Por. tamże.

⁴⁹ DOK 175.

⁵⁰ Por. GS 5.

⁵¹ CT 47.

⁵² DOK 30.

Zachodzi zatem potrzeba głębszej formacji moralnej, dogmatycznej i historycznej⁵³. *Dyrektorium* podkreśla również potrzebę poznania treści zawartych w Piśmie Świętym, w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* oraz spisaną Tradycję Kościoła⁵⁴. Wydaje się, że jedyną właściwą drogą poznania tych „dokumentów wiary” jest poznanie intelektualne. Treści w nich zawarte pozwalają człowiekowi dorosłemu także na samodzielne studium i pogłębianie wiary w wymiarze wiedzy. To, co niesie bogactwo treści spisanych na kartach Pisma Świętego lub to, co jest utrwalone w spisanej nowej czy starej Tradycji Kościoła, przyczynia się do budowania świadomości człowieka dorosłego. Jest to konieczny etap do tego, aby ze świadomości (*wiem, w co wierzę*) można było przejść do konkretnych postaw wiary⁵⁵.

Współczesna teologia przypomina o tym, że człowiek celem lepszego poznania Boga, został wyposażony poprzez łaskę w dary: rozumowania, pojmowania oraz wiedzy⁵⁶. Sam rozumnie jest w stanie zobaczyć Boga, ale oświecony łaską Bożą może poznawać drogi prowadzące do Boga. Interesujący przykład takiego sposobu rozumowania podaje Papież Franciszek w encyklice *Lumen Fidei*. Papież odnosi się do św. Augustyna, który jako osoba dorosła przyjmuje wiarę. W jego życiu „znajdujemy znaczący przykład drogi, na której poszukiwanie rozumu, z jego pragnieniem prawdy i jasności, zostało włączone w horyzont wiary, dzięki której zyskał on owe zrozumienie (...) Zrozumienie, że Bóg jest światłem, nadało jego życiu nowy kierunek, zdolność rozpoznania zła, którego się dopuścił, i zwrócenia się ku dobru”⁵⁷.

Wydaje się zatem, że w katechezie osób dorosłych troska o postęp intelektualny i poznanie na tej drodze Boga stanowi istotny element rozwoju wiary. Dojrzała osobowość w połączeniu z rozwiniętymi zdolnościami poznawczymi w znaczącym stopniu mogą przybliżać do Boga. Wiadomym jest, że Bóg w swojej głębi jest nieograniczony i nieogarniony. Nasze ludzkie poznanie dąży jednak w naturalny sposób do poznania Boga i prawd objawionych na tyle, na ile jest to możliwe. Teologia, która jest wyrazem świadomości Kościoła oraz świadomy i systematyczny wysiłek ludzkiej refleksji, wsparte łaską Ducha Świętego muszą w konsekwencji doprowadzić do osobowego spotkania człowieka z Bogiem⁵⁸.

⁵³ Por. tamże 108.

⁵⁴ Por. tamże 121-129.

⁵⁵ Jan Paweł II w ramach przygotowania do Jubileuszu 2000 podkreślał jak istotnie jest „pogłębione studium *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, który przedstawia „wiernie i w sposób uporządkowany (...) naukę Pisma Świętego, Tradycji żyjącej w Kościele i autentycznego Magisterium, a także duchowe dziedzictwo Ojców i świętych Kościoła, aby umożliwiać lepsze poznanie chrześcijańskiego misterium i ożywienie wiary Ludu Bożego” (TM A42).

⁵⁶ Por. Por. J. Aumann, *Spiritual theology*, London 1980, s. 248-258; A. Słomkowski, *Teologia życia duchowego*, Ząbki 2000, s. 128-129; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, Warszawa 1999, s. 70-76.

⁵⁷ LF 33.

⁵⁸ Por. A. Potocki, *Katecheza dorosłych w przemianie*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002, s. 69; M. Kluz, *Wiara w życiu i postawie moralnej człowieka w świetle encykliki *Lumen fidei* papieża Franciszka*, „Polonia Sacra” 17 (2013) 2, s. 113-129; S. Welenc,

Argumentum ad fides qua creditur

Zgodnie z *Katechizmem Kościoła Katolickiego* wiara jest „najpierw osobowym przyłgnięciem człowieka do Boga; równocześnie w sposób nierozdzielny jest ona dobrowolnym uznaniem całej prawdy, którą Bóg objawił”⁵⁹. Już w pierwszych słowach definicji podkreśla się element przyłgnięcia. Wypływa to z prawdy, że „wiara jest aktem osobowym, wolną odpowiedzią człowieka na inicjatywę Boga, który się objawia”⁶⁰. Jan Paweł II w swoim nauczaniu uzupełnia tę myśl, że wiara jest odpowiedzią na miłość Boga skierowaną do człowieka⁶¹. Zatem skoro wiara jest rozumiana w kategoriach aktu osobowego polegającego na daniu Panu Bogu odpowiedzi na dar Jego miłości, to na pierwszy plan w formacji katechetycznej dorosłych powinna wysuwać się troska o rozwój wiary właśnie w sensie przyłgnięcia, czyli osobowego zjednoczenia w duchu miłości. Zatem katecheza osób dorosłych, osadzona w realiach dojrzałej osobowości powinna dążyć do kształtowania postawy wiary rozumianej, jako synowskie przyłgnięcie do Boga, ponad tym, co czujemy i pojmujemy⁶².

Troska o takie rozumienie wiary w czasie katechezy osób dorosłych poprowadzi w konsekwencji do sytuacji, gdzie „wiara przemienia całą osobę”⁶³. Będzie to możliwe, ponieważ człowiek opanowując miłość własną i kierując wzrok ku wartościom nadprzyrodzonym, będzie wzrastał w człowieczeństwie i doskonalił siebie⁶⁴.

W ramach dokumentów katechetycznych należy zwrócić uwagę na refleksję zwartą w *Dyrektorium Ogólnym o Katechizacji*. Dokument ten podejmując analizę współczesnego człowieka i kultury przenikniętej racjonalizmem zwraca uwagę, że racjonalność „nie może wyjaśniać wszystkiego (...) Sami ludzie nauki stwierdzają, że wraz rygiem eksperymentów jest konieczny inny typ wiedzy, by móc dogłębnie zrozumieć istotę ludzką. Refleksja filozoficzna nad językiem pokazuje, na przykład, że myślenie symboliczne jest formą dostępu do misterium osoby ludzkiej, niedostępnego w inny sposób. Staje się w ten sposób nieodzowna racjonalność, która nie rozbijałaby istoty ludzkiej, ale integrowałaby jej uczuciowość i ujednoliciłaby ją, nadając najpełniejszy sens życiu”⁶⁵. A zatem właściwą wydaje się katecheza osób dorosłych, która „nie tylko przyczynia się do intelektualnej asymilacji treści wiary,

Rozwój wiary według H. de Lubaca, STV 35 (1997) 2, s. 187-203.

⁵⁹ Por. KKK 150.

⁶⁰ KKK 166.

⁶¹ Por. Jan Paweł II, *Orędzie na Wielki Post*, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, 2 (2002), s. 8; Benedykt XVI, *Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę. Audiencja generalna w Wielką Środę* (Watykan, 20 kwietnia 2011), „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6 (2011), s. 30.

⁶² Por. KKK 2609.

⁶³ LF 26.

⁶⁴ Por. H. Wejman, *Ubogacający wymiar wiary w świetle encykliki Lumen Fidei*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 1 (2014), s. 23-34.

⁶⁵ Por. DOK 20.

lecz także dotyka serce i przekształca postępowanie. W ten sposób katecheza rodzi życie dynamiczne i dogłębnie ukształtowane przez wiarę, nasycza obszar między tym, w co się wierzy, i tym, co się przeżywa, między orędziem chrześcijańskim i kontekstem kulturowym, stymuluje owoce świętości⁶⁶.

Osoby dorosłe, żyjące i podejmujące działanie w świecie, powołane są do dialogu. Chodzi tu o dialog w wymiarze horyzontalnym, ale również wertykalnym. Również objawienie Boże, w którym katecheza znajduje swoją treść, ma charakter dialogiczny. Zadaniem katechezy jest poprowadzenie człowieka w kierunku Boga, doprowadzenie do żywego dialogu. Bóg, który w osobowy sposób nawiązuje z człowiekiem dialog oparty na miłości zaprasza do odpowiedzi i ciągle pogłębianej relacji. Wydaje się, że to jest właśnie podstawowa przestrzeń katechezy dorosłych⁶⁷. Katecheza osób dorosłych powinna prowadzić do wiary i zawierzenia Bogu. Polega to na doprowadzeniu chrześcijanina do trwania w postawie otwartości i odpowiedzi na Boże Słowo i miłość⁶⁸.

Podsumowanie

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji podejmując zagadnienia związane z formacją osób zaangażowanych w stowarzyszeniach i ruchach daje wskazanie, które wydaje się być najważniejszą odpowiedzią na pytanie postawione we wstępie. Pytając o to, czy katecheza osób dorosłych powinna pójść bardziej w kierunku wiedzy (formacji intelektualnej), czy relacji (formacji do postawy miłości), przede wszystkim należy uwzględnić własną naturę katechezy⁶⁹. Wyraża się ona w potrójnym wymiarze, który rozwija całe bogactwo treści przez wymiar: słowa, pamięci i świadectwa (doktryna, celebrowanie i zaangażowanie życiowe)⁷⁰.

Szukając argumentacji dla stanowiska wyrażonego w *Dyrektorium* możemy stwierdzić za papieżem Benedyktem XVI, że przekaz wiary chrześcijańskiej „ni-

⁶⁶ DOK 205; por. KKK 176-184.

⁶⁷ Píše o tym Papież Franciszek w swojej encyklice *Lumen Fidei*: „przez Wcielenie, przez udział w naszym człowieczeństwie, poznanie właściwe miłości mogło osiągnąć pełnię. Światło miłości rodzi się bowiem, kiedy zostaje poruszone nasze serce i przyjmujemy tym samym wewnętrzną obecność umiłowanego w nas, pozwalającą nam poznać Jego tajemnicę. Rozumiemy więc, dlaczego wraz ze słuchaniem i patrzyeniem dla św. Jana wiara jest dotykaniem, jak stwierdza w swoim Pierwszym Liście: «cośmy usłyszeli [...], co ujrzeliśmy własnymi oczami, [...], i czego dotykały nasze ręce». Przez swoje Wcielenie i przyjście do nas Jezus dotknął nas, i dotyka również dzisiaj poprzez sakramenty. W ten sposób, przemieniając nasze serce, pozwolił nam i nadal pozwala rozpoznać Go i wyznawać jako Syna Bożego. Dzięki wierze także i my możemy Go dotknąć i otrzymać moc Jego łaski” (LF31).

⁶⁸ Por. A. Dziuba, *Dynamika wiary*, Częstochowa 1997, s. 70-109.

⁶⁹ Por. CT 47.

⁷⁰ Por. DOK 262a.

gdy nie jest czysto rozumową komunikacją. Przekazuje on coś, co obejmuje całego człowieka i co mogę pojąć tylko wtedy, gdy wyruszą we wspólną drogę⁷¹.

Również Papież Franciszek zachęca nas do pojmowania człowieka, a w konsekwencji i dojrzałej katechezy osób dorosłych w sposób komplementarny. Przypomina, że „według Biblii centrum człowieka stanowi serce, w którym spotykają się wszystkie jego wymiary: ciało i duch; głębia osoby oraz jej otwarcie na świat i na innych; rozum, wola i uczucia. Otóż, jeśli serce zdolne jest zespalać razem te wymiary, to jest tak dlatego, że jest ono miejscem, gdzie otwieramy się na prawdę i miłość i zezwalamy, aby one w głębi dotknęły nas i przemieniły. Wiara przemienia całą osobę, właśnie w miarę, jak otwiera się ona na miłość. Dzięki temu zespoleniu wiary z miłością można zrozumieć formę poznania właściwą wierze, jej siłę przekonania, jej zdolność oświecania naszej drogi. Wiara poznaje, w miarę jak jest związana z miłością, bowiem miłość wnosi światło. Zrozumienie wiary rodzi się wtedy, gdy przyjmujemy wielką miłość Bożą, która nas przemienia wewnątrz i daje nam nowe oczy, pozwalające widzieć rzeczywistość⁷²”.

Komplementarne spojrzenie na osobę oraz świadomość dialogicznego charakteru wiary nakazuje zatem nie rozdzielać elementów *fides qua* i *fides quae*. Po tym jak człowiek na etapie rozwoju wiary przyjmie kerygmat i odda się Jezusowi Chrystusowi, dzięki łasce oraz własnym zdolnościom rozumowym, powinien wykorzystywać cały swój potencjał i Boże dary, aby poznać swojego Pana i Zbawcę. A zatem zapal wiary, wypływający z poczucia bliskości Boga, powinien być poprzez katechezę stopniowo pogłębiany. Oznacza to, że posługujący na rzecz katechezy dorosłych winni dołożyć wszelkich starań, aby obraz Boga i osobowa z nim relacja były pojmowane, poszerzane o wnioski, które z nich wypływają oraz wyjaśniane wykładem rozumowym. W ten sposób katecheza doprowadzi do praktyki życia chrześcijańskiego w Kościele i w świecie⁷³, opartej o świadome wyznanie wiary, przeżycia liturgiczne, właściwą motywację moralną oraz postawę modlitwy⁷⁴.

Udzielając odpowiedzi na postawione w tytule pytanie należy stwierdzić, że obie te płaszczyzny są równie ważne. Co więcej, obie te rzeczywistości muszą równolegle się rozwijać i wzajemnie wzrastać w człowieku. Dopiero wtedy jest możliwa właściwa i dojrzała katecheza osób dorosłych. Wydaje się również, że niezależnie od tego czy podstawowym motywem do posługi katechetycznej względem dorosłych będzie motywacja o charakterze społeczno-kulturowym, czy pedagogiczno-antropologicznym, czy teologiczno-pastoralnym, właśnie posługa wobec osób dorosłych powinna zająć naczelną rolę. Obecna rzeczywistość

⁷¹ *Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci*. Z kardynałem Josephem Ratzingerem (Benedyktem XVI) rozmawia Peter Seewald, Kraków 2005, s. 147.

⁷² LF 26

⁷³ Por. CT 25.

⁷⁴ Por. DOK 84-85.

duszpasterska Kościoła w Polsce jest daleka od ideału w tej kwestii. Wydaje się jednak, że nie powinno to prowadzić do zniechęcenia, a jedynie wzmacniać działania prowadzące w kierunku osób dorosłych.

Słowa kluczowe: katecheza dorosłych, relacja, *fides quae, fides que*

ADULT CATECHESIS. BUILDING RELATIONSHIPS OR DEEPENING KNOWLEDGE?

Summary

Adult catechesis should lead to deepening of their faith. This happens at the intellect level and the level of relationship (strong bond with God). The general goal is to get the answer to the question posed in the title: does a modern adult man need to be more careful about relationship or knowledge on the path of catechesis? Documents and theological reflection teach us: faith is the personal adherence of man to God. Thomas Aquinas said that faith is an act of intellect. To look for answers, it must be said that both these levels are equally important. Even more, both these realities must develop and grow in parallel. It is the only way for the proper and mature catechesis of adults.

Keywords: adult catechesis, relation, *fides quae, fides que*

Riassunto

La catechesi degli adulti dovrebbe portar ad approfondire la loro fede. Ciò accade al livello dell'intelletto e al livello della relazione (stretto legame con Dio). L'obiettivo generale di questo articolo è quello di ottenere la risposta alla domanda posta nel titolo: un adulto moderno deve essere più cauto per la relazione o per la conoscenza nel percorso della catechesi? I documenti e la riflessione teologica ci insegnano che la fede è l'adesione personale dell'uomo a Dio. Tommaso d'Aquino affermava che la fede è un atto dell'intelletto. Per cercare risposte dobbiamo tenere presente che entrambi i livelli sono ugualmente importanti. Inoltre, entrambe realtà devono svilupparsi parallelamente. Questa è l'unica via per una catechesi adeguata e matura degli adulti.

Parole chiavi: catechesi degli adulti, relazione, *fides quae, fides que*

BIBLIOGRAFIA

- Alberich E., *Adulti e catechesi*, Torino 1993.
- Alberich E., *Adulti e catechesi*, Leuman 2004.
- Alberich E., *Katecheza dorosłych*, w: *Słownik katechetyczny*, red. J. Gevaert, Warszawa 2007.
- Aumann J., *Spiritual theology*, London 1980.
- Bała M., *Człowiek istotą wierzącą w świetle encykliki „Fides et ratio” Jana Pawła II*, <http://www.fidesetratio.org.pl/files/plikipdf/bala5.pdf> [1.05.2018].
- Benedykt XVI, *Tajemnica Wielkiego Tygodnia umacnia wiarę*. Audiencja generalna w Wielką Środę (Watykan–20 kwietnia 2011), „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 6 (2011).
- Buber M., *Dwa typy wiary*, Warszawa 1995.
- Buchta R., *Katecheza dorosłych jako szansa urzeczywistnienia się dialogu Kościoła z światem*, „Forum Teologiczne” 11 (2010).
- Chałupniak R., *Jaka katecheza dla dorosłych?*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002.
- Dembowski B., *Wychowanie do wiary rozumnej w świetle nauczania Jana Pawła II*, <https://diecezja.waw.pl/210> [1.05.2018]
- Doldi M., *Postęp jak fakt duchowy według encykliki „Caritas In veritate”*, „Społeczeństwo”, 19 (2009) 6.
- Dziuba A., *Dynamika wiary*, Częstochowa 1997.
- Gilson E., *Tomizm*, Warszawa 1960.
- Heinzmann R., *Filozofia Średniowiecza*, Kęty 1999.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Catechesi tradendae*, Rzym 1979.
- Jan Paweł II, *Orędzie na Wielki Post*, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, 2 (2002).
- Kiciński A., *Dorosły jako podmiot katechezy*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002.
- Kluz M., *Wiara w życiu i postawie moralnej człowieka w świetle encykliki Lumen fidei papieża Franciszka*, „Polonia Sacra” 17 (2013) 2.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Rzym 1997.
- Kurzydło D., *Koncepcja katechezy dorosłych we współczesnych dokumentach Kościoła*, Kraków 2003.
- Kurzydło D., *Miejsce katechezy dorosłych w nowej ewangelizacji*, „Studia Katechetyczne” (2014) 10.
- Mariański J., *Sens życia. Wartości. Religia. Studium socjologiczne*, Lublin 2013.
- Międzynarodowa Rada do spraw Katechezy, *Katecheza dorosłych we wspólnocie chrześcijańskiej*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/katech_dorosl_czesc2.html [1.05.2018]
- Misiaszek K., *Dorosły w „dojrzałej” wspólnocie Kościoła ku koncepcji katechezy dorosłych*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/km_katechezad_dojrzala.html [5.05.2018].

- Misiaszek K., *Dorośli w procesie ewangelizacji i katechezy*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002.
- Misiaszek K., *Katecheza dorosłych i rodzinna*, w: *Katechetyka szczegółowa*, red. J. Stala, Tarnów 2003.
- Murawski R., *Teologiczne podstawy katechezy dorosłych*, AK 71 (1979).
- Nosek T., *Duszpasterskie aspekty katechezy dorosłych w świetle „Dyrektorium ogólnego o katechizacji”*, „Katecheta” 50 (2006) 1.
- Ozorowski E., *Fides qua – fides quae*, „Roczniki Teologii Katolickiej” 8 (2009).
- Piątek J., *Wiara w relacji do rozumu w myśli św. Tomasza z Akwinu*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 11 (2012).
- Potocki A., *Katecheza dorosłych w przemianie*, w: *Katecheza dorosłych we wspólnocie Kościoła*, red. K. Misiaszek, Warszawa 2002.
- Słomkowski A., *Teologia życia duchowego*, Ząbki 2000.
- Sól ziemi. Chrześcijaństwo i Kościół katolicki na przełomie tysiącleci. Z kardynałem Josephem Ratzingerem (Benedyktem XVI) rozmawia Peter Seewald, Kraków 2005.
- Tatar M., *Komunikacyjno-komunijny wymiar wiary w rozwoju duchowym człowieka*, „Collectanea Theologica” 83 (2013) 1.
- Urbański S., *Teologia życia mistycznego*, Warszawa 1999.
- Wejman H., *Ubogający wymiar wiary w świetle encykliki Lumen Fidei*, „Colloquia Theologica Otto-niana” 1 (2014).
- Welenc S., *Rozwój wiary według H. de Lubaca*, „Studia Theologica Varsaviensia” 35 (1997) 2.
- Zuberbier A., *Wiara*, w: *Słownik teologiczny*, red. A. Zuberbier, Katowice 1998.